

تاثیر آموزش فلسفه ورزی بر خلاقیت و تفکر انتقادی دانش آموزان دختر

پایه پنجم ابتدایی شهر آبخش

* سلیمه روا^۱، رضا فراشبندی^۲، رضا غلامیان^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۷/۲۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۶/۲

نوع مقاله: پژوهشی

چکیده

هدف از پژوهش حاضر بررسی تاثیر آموزش فلسفه ورزی بر خلاقیت و تفکر انتقادی دانش آموزان دختر پایه پنجم ابتدایی شهر آبخش بود. روش پژوهش حاضر نیمه آزمایشی با طرح پیش آزمون و پس آزمون با گروه کنترل بود. جامعه آماری پژوهش حاضر را تمامی دانش آموزان دختر پایه پنجم ابتدایی شهر آبخش تشکیل دادند. حجم نمونه این پژوهش شامل ۳۰ نفر بود که از طریق نمونه گیری در دسترس بدست آمد. ابزار جمع آوری داده ها در این پژوهش پرسشنامه های خلاقیت تورنس (۱۹۹۸) و تفکر انتقادی فاشیون (۱۹۸۹) بود. یافته ها نشان داد که میانگین نمره تعدیل شده هر یک از مؤلفه های خلاقیت یعنی سیالی، بسط، ابتکار و انعطاف پذیری در آزمودنی های گروه آزمایش در مرحله پس آزمون بطور معناداری بیشتر از گروه گواه می باشد که نشان از تاثیر مثبت آموزش فلسفه ورزی بر هر یک از مؤلفه های خلاقیت یعنی سیالی، بسط، ابتکار و انعطاف پذیری در آزمودنی های گروه آزمایش در مقایسه با گروه گواه دارد. آموزش فلسفه ورزی موجب ارتقای تفکر انتقادی آزمودنی های گروه آزمایش در مقایسه با گروه گواه شده است که نشان از تاثیر مثبت آموزش فلسفه ورزی بر تفکر انتقادی در آزمودنی های گروه آزمایش نسبت به گروه گواه دارد. نتیجه گیری کلی پژوهش نشان داد که با تقویت آموزش فلسفه ورزی در بین دانش آموزان می توان به بهبود خلاقیت و تفکر انتقادی آنان در مدارس کمک فراوانی نمود.

واژه های کلیدی: آموزش فلسفه ورزی، خلاقیت، تفکر انتقادی.

۱- کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران (نویسنده مسئول) salimeh.rava@yahoo.com
۲- دکتری گروه فلسفه تعلیم و تربیت، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران r.farashbandi@khuif.ac.ir
۳- دکتری برنامه ریزی درسی، سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان بوشهر reza7659@yahoo.com

مقدمه

اهمیت دوره ابتدایی در جهت رشد و شکوفایی استعداد دانش آموزان تا این اندازه است که در تعریف نظام جدید آموزشی به دوره «اساس» نام گرفته است. از کارکردهای مهم این مقطع تحصیلی رشد ارزش‌ها، رشد اجتماعی و رشد عقلانی می باشد. مهمترین هدف نظام های آموزشی در عصر حاضر، آموزش چگونه فکر کردن به دانش آموزان است و در این جهت، قبل از هر چیز، معلمان باید از تفکری صحیح، منطقی و خلاق برخوردار باشند. اگر قرار است معلمان چگونه فکر کردن را به دانش آموزان بیاموزند، بدیهی است که خود باید از توانایی های فکری پیش نیاز برخوردار باشند تا بتوانند رفتار دانش آموز را تعدیل یا الگوسازی کند و از این طریق است که می توانند بر تفکر و خلاقیت آنها موثر واقع شوند.

نظام آموزشی باید روش های گوناگون فلسفه و فلسفه ورزی را در روح و جان دانش آموزان عین کند و مسئله آموزش فلسفه به کودکان را در مدارس گسترش دهد. در واقع آموزش فلسفه ورزی^۱، به عنوان روشی برای پرورش قوه ی فکر، اندیشه، ذوق و... به کودکان کمک می کند با ذهنی بازتر و با استدلال های منطقی، دنیای ناشناخته خود را تحلیل و تفسیر کنند، پس زمانی که فلسفه برای کودکان اجرا می شود هدف آن آموزش فلسفه(مجموعه ای از آرای فلسفی) به منزله، موضوع درسی به کودکان نیست بلکه هدف این است که از طریق گفت و گو های کلاسی روش فلسفی را به کودکان آموزش دهد روش فلسفی؛ یعنی روش پژوهش مدلل و تحلیل منطقی که اغلب به منزله روش سقراطی از آن نام برده می شود(میتیس^۲، ۲۰۱۴). فلسفه ورزی به معنای توانایی ذهن، شیوه تفکر، محصول طرز فکر و یا تصویر ذهنی بیان شده است(فیشر^۳، ۲۰۱۳). هدف اصلی فلسفه ورزی، پی بردن تفکر برای دانستن چیزی درباره چگونگی کارکرد ذهن است، که به عنوان یک دستگاه پردازشگر اطلاعات به آن نیاز داریم (گونزالس^۴، ۲۰۱۵). برای طراحی ابزارهای تفکر فهم، چگونگی کارکرد مغز بسیار مهم است، تفکر مستلزم حرکت از وضعیتی آگاهانه به وضعیت بهتری است، هر چه اطلاعات ما بیشتر باشد، تفکر ما بهتر خواهد بود. بعضی از اندیشمندان معتقدند که تفکر از لحاظ ذهنی یا درونی، فعالیت است اتفاقی، نامنظم و ناهماهنگ و به عبارتی تفکر، عبارت است از پاسخ در برابر مشکلی که نمی توانیم به وسیله گزینه یا به طریق معمولی بدان فایق شویم (جهانگیری، ۱۳۹۳). لیپمن^۵ (۲۰۰۳) معتقد است که فلسفه برای کودکان اقدامی آموزشی است که به بهبود تفکر در کودکان می پردازد و از فلسفه به منزله ی شیوه ای برای پرورش، تفکر اخلاقی، تفکر انتقادی و تفکر خلاق بهره می برد. مولفه های فلسفه ورزی که در پژوهش های مختلفی قید شده است؛ تحیر یا شگفت زدگی و عادت زدایی(حمیدزاده، ۱۴۰۰)، تردید منطقی یا شک روانشناختی(حسینی، ۱۳۹۴)، کنجکاو ی یا میل به دانستن (چن^۶، ۲۰۱۶)، وابستگی تاریخی(صفایی، ۱۴۰۰)، استدلال ورزی یا دلیل گرایی(غلامی، ۱۴۰۰)، عنایت و دل مشغولی به نقد (کمالی مطلق، ۱۳۹۶)، تحلیل فلسفی (مهدی زاده، ۱۳۹۷)، فراخ اندیشی یا گشودگی ذهنی (هوشمندی، ۱۳۹۹)، خیال ورزی یا تخیل (سالمون^۷، ۲۰۲۱)، نظریه پرداز ی (ایران نژاد، ۱۳۹۶) را می توان نام برد. اگر بخواهیم کودکان را برای چالش های آینده آماده کنیم، باید مهارت های ویژه ای را به آنها بیاموزیم که بر اساس آن بتوانند بر زندگی و یادگیری خود مسلط شوند.

- 1- Teaching philosophy
- 2- Mitis
- 3- Fisher
- 4- Gonzales
- 5- Lipman
- 6 - Chen
- 7- Salmon

همان طور که در تعریف لیپمن به آن اشاره شد یکی از متغیرهایی که تحت تاثیر آموزش فلسفه ورزشی قرار دارد خلاقیت^۱ است. در تدوین و اجرای برنامه های آموزشی مراکز و سازمان ها باید از شیوه هایی استفاده شود که توان تفکر، تحلیل، نقد، تحقیق، ابتکار و خلاقیت را تقویت کند و زمینه مناسب برای خودآموزی فراگیران را فراهم نماید. در این زمینه از خلاقیت توسط صاحب نظران، تعاریف گوناگونی شده است. خلاقیت به طور کلی، معنای خلق کردن چیزی تازه و منحصر به فرد است که به گونه ای مناسب و مفید، موجب حل یک مساله، سوال یا نیاز علمی و اجتماعی و مانند آن باشد. فرهنگ وبستر^۲ (۱۹۵۳) خلاقیت را مترادف اصطلاحاتی مانند اکتشاف، اختراع، ابداع و نوآوری آورده و کلمه خلاقیت را به معنی بوجود آوردن تعریف کرده است. به کارگیری توانایی هایی ذهنی در تلفیق عناصر کهنه برای ایجاد یک فکر یا راه حل نو و ارزشمند و هدفدار؛ را خلاقیت گویند (کویاتکوسکا^۳، ۲۰۱۹). در لغت نامه روان شناسی سیلامی آمده که خلاقیت استعداد، ابتکار و خلق کردن است و به صورت بالقوه در هر فردی و هر سنی وجود دارد و با محیط اجتماعی- فرهنگی در رابطه تنگاتنگ است. به قول راجرز^۴ آدمی ذاتاً خلاق متولد می شود. با این حال خلاقیت در مراحل ابتدایی زندگی تکامل یافته نیست و به همین دلیل نیاز به توجه، هدایت و تربیت دارد. توجه به خلاقیت امروزه، به ویژه در مدارس بسیار بیشتر از گذشته شده است (سوه^۵، ۲۰۱۷). از تعاریف و توضیحاتی که در مورد ماهیت و کارکرد خلاقیت داده شده است چنین پیداست که در واقع خلاقیت برآیند نوع تفکر بدیع و عاطفی است که فرد خلاق عناصر نامعقول و احساسی را به عناصر عینی و آگاهانه تبدیل می کند (کالهن^۶، ۱۳۹۴). دیوئی^۷ متفکر بزرگ مسائل تربیتی اعتقاد دارد سازمانها باید خود انگیختگی فراگیران را تشویق کنند و فقط مقررات را محور کار قرار ندهد تا فراگیران فرصت بروز خلاقیت خود را داشته باشند. کودکان باید در فعالیت های کلاسی، انجام تکالیف و ... از آزادی نسبی برخوردار شوند البته این موضوع نافی ضرورت استقرار نظم و انضباط نیست چرا که مطابق اصول علمی، هر هدف آموزشی می تواند در کلیات تابع نظم و در جزئیات تابع انعطاف باشد. در این صورت هم مربی و هم فراگیران، با اعتماد به نفس به انجام فعالیت های خلاقانه می پردازند (کیوانی، ۱۳۹۴). خلاقیت را دارای چهار بعد سیالی، ابتکار، انعطاف و بسط می باشد (تورنس^۸ به نقل از ساگارا^۹، ۲۰۱۸). به طور خلاصه سیالی توانایی برقراری رابطه معنی دار بین فکر و اندیشه و بیان، که افراد را قادر می سازد راه حل های متعددی در حل مسأله ارائه دهند و ابتکار عبارت از دور شدن از چیزهای واضح و معمولی یا قطع رابطه با تفکر مبتنی بر عادت است. انعطاف پذیری توانایی تفکر به راه های مختلف برای حل مسأله جدید و نوعی تفکر فی البداهه و لحظه ای به هنگام مواجه شدن با شرایط و مسائل جدید است و بسط پذیری توانایی توجه به جزئیات در حین انجام یک فعالیت که به کلیه ی جزئیات لازم یک طرح می پردازد و چیزی را از قلم نمی اندازد (تورنس، ۱۹۹۸).

یکی دیگر از ویژگی های اساسی که تحت تاثیر آموزش فلسفه ورزشی قرار دارد، نیروی تفکر انتقادی^{۱۰} است. تفکر انتقادی، فراتر از کسب دانش صرف است و در سطحی بالاتر از تفکر جای می گیرد (پیترس و همکاران^{۱۱}، ۲۰۱۶). توسعه ی تفکر انتقادی در

-
- 1- Creativity
  - 2- Webster
  - 3- Kwiatkowska
  - 4- Rajerz
  - 5- Soh
  - 6- Calhoun
  - 7- Dewey
  - 8- Torrens
  - 9- Sagara
  - 10- Critical Thinking
  - 11- Pieterse

بین یادگیرندگان به عنوان یکی از اهداف آموزش تلقی می شود (واها و زارموزه‌زابه،^۱ ۲۰۱۶). تفکر انتقادی به عنوان یک فرآیند قضاوت خود تنظیم و هدف دار است که سبب حل مشکلات و تصمیم گیری مناسب در فرد می شود و فرد قادر خواهد بود با بررسی دقیق مشکلات و مسائل مرکب و منفرد، نحوه عمل و نوع باوری را که باید داشته باشد، تعیین نماید و جهت رسیدن به چنین باور و عملکردی، نقش مداخله گرانه مهارت های اصلی شناختی تفکر انتقادی بسیار چشم گیر است (لیو^۲، ۲۰۱۹). فیلسوف معروف سقراط شروع کننده این نوع روش تفکر و دیوبی را می توان به عنوان پدر سنت تفکر انتقادی مدرن دانست. دیوبی این نوع تفکر را «تفکر منطقی» خوانده و آن را این گونه تعریف می کند: تفکر انتقادی؛ در برگرفته بررسی فعال دقیق و پایدار هر باور یا دانش فرضی است که بر اساس یک سری دلایل حمایت کننده و نتایج از آن ایجاد می گردد. گروهی بر این عقیده اند که یافتن تعریفی جامع و قابل قبول از تفکر انتقادی کاری مشکل تر از یادگیری آن است. واتسون^۳ و گلاسر^۴ می گویند تفکر انتقادی را به عنوان چیزی فراتر از مهارت های ادراکی خاص در نظر می گیرند تفکر انتقادی به اعتقاد آنها ترکیبی از نگرش ها، دانشها و مهارت هاست (رضایان، ۱۳۹۸). پاسکار^۵ و ترنزینی^۶ می گویند تفکر انتقادی را به منزله یک ردیف از توانایی های کلی فرد در انجام امور مانند تعریف مسائل محوری، فرضیه سازی و تشخیص اهمیت روابط، استنتاج، استنباط، تغییر نتایج حاصل از شواهد معتبر و نیز ارزشیابی انتقادی دانسته اند (نقیب زاده، ۱۳۹۴). تفکر انتقادی تلاش برای ایجاد ارزشیابی هایی منطقی و قابل اطمینان است تا ببینیم که چه چیزی را می توانیم منطقی باور کنیم و چه چیز را نمی توانیم. در تفکر انتقادی از ابزارهای علم و استدلال استفاده می شود چون در آن ارزش شک گرایی به ساده لوحی یا تعصب، منطبق بر ایمان، علم بر فرضیه و عقلانیت برخواسته اندیشی نشان داده می شود (قبول، ۱۳۹۸). تفکر انتقادی شاخص ترین پایه شخصیت فرد، میل به اندیشیدن و توانایی فکر به صورت انتقادی است که به دانش آموزان در حل مسائل، تصمیم گیری در موقعیت های زندگی و شکل گیری هویت و عادت با ثبات در شخص کمک می کند. بنابراین هدف اصلی آموزش و پرورش می بایست فراتر از کسب آسان دانش، تربیت متفکران انتقادی باشد (صادقی، ۱۳۹۴). امروزه کارشناسان تعلیم و تربیت اتفاق نظر دارند که تفکر انتقادی باید بخش لاینفک آموزش در هر مقطعی باشد، زیرا که به تحلیل، ارزشیابی و گزینش و کاربرد بهترین راه حل در انسان را به وجود می آورد، همان چیزی که نیاز دنیای امروز است (دعایی، ۱۳۹۸).

با بررسی پژوهش های محققین در راستای موضوع مشخص شده، کمتر پژوهشی در زمینه فلسفه ورزی در مقطع ابتدایی صورت گرفته است و یا موضوعاتی نسبتاً نزدیک در این حوزه انجام شده از جمله: کنعانی هرنندی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی به تأثیر برنامه درسی فلسفه برای کودکان بر رشد خلاقیت دانش آموزان پرداختند که یافته های پژوهش مبین آن است که برنامه درسی فلسفه برای کودکان میزان خلاقیت فراگیران و مولفه های آن یعنی انعطاف پذیری، ابتکار، بسط، سیالی را در گروه آزمایش نسبت به گروه گواه را افزایش داده است. فلاح مهنه و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهش خود به تأثیر رویکرد محتوایی آموزش فلسفه برای کودکان بر باورهای فراشناختی و تفکر انتقادی دانش آموزان ابتدایی پرداخت. نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد که میانگین نمرات باورهای فراشناختی دانش آموزان گروه آزمایشی بعد از اعمال آموزش فلسفه به طور معناداری کاهش و نمرات تفکر انتقادی آنان افزایش داشته است و در گروه کنترل تغییرات معناداری رخ نداده است.

- 1- Wahat & Zaremohzzabieh
- 2- Liu
- 3- Watson
- 4- Glaser
- 5- Paskar
- 6- Trnzeini

مهدی زاده (۱۳۹۷) در پژوهشی به تاثیر آموزش فلسفه برای کودکان بر پرورش تفکر خلاق دانش آموزان پسر پایه پنجم ابتدایی ناحیه یک آموزش و پرورش بهارستان پرداخت. نتایج نشان داد تفکر خلاق در دانش آموزان مورد مطالعه متفاوت است و آموزش فلسفه برای کودکان بر پرورش تفکر خلاق دانش آموزان پسر پایه پنجم ابتدایی ناحیه یک بهارستان تاثیر دارد. رستمی و همکاران (۱۳۹۵) طی پژوهش درباره تاثیر داستان های فکری فیلیپ کم بر رشد خلاقیت کودکان دوره آمادگی پرداختند که دریافتند بازگویی داستان های مبتنی بر فلسفه بر بهبود خلاقیت و خرده مولفه های آن موثر است. پوربینه خلخال (۱۳۹۲) در پژوهشی به بررسی تاثیر آموزش فلسفه بر ارتقای مهارت های پرسشگری و تفکر انتقادی دانش آموزان دختر پایه پنجم پرداخت. نتایج نشان داد بین نمرات پیش آزمون و پس آزمون مهارت های پرسشگری دانش آموزانی که در دوره آموزش فلسفه شرکت کردند تفاوت معناداری وجود دارد و آموزش فلسفه موجب تقویت مهارت های پرسشگری، تفکر انتقادی، همکاری گروهی، فرضیه سازی، مهارت گفتاری، دقت و تمرکز شده و تاثیر مثبت داشته است. کیم کیونگ هی^۱ (۲۰۲۰) در پژوهش خود با عنوان ابهام زدایی از خلاقیت نشان داد که آموزش بر بروز خلاقیت موثر است. نتایج پژوهش ورلی^۲ (۲۰۱۶) با عنوان فلسفه و کودکان نشان داد که برنامه فلسفه به کودک می تواند در جهت رشد و بهبود توانایی استدلال، پرورش خلاقیت، پرورش تفکر انتقادی، پرورش درک اخلاقی و ارزش های هنری، پرورش شهروندی و رشد فردی و میان فردی، پرورش توانایی مفهوم یابی در تجربه موثر باشد. پژوهش دی ماسی و سانتی^۳ (۲۰۱۶) با عنوان یادگیری تفکر آزادمنشانه با استفاده از آموزش فلسفه برای کودکان مشخص شد که آموزش فلسفه برای کودکان، دانش آموزان را قادر به اندیشیدن به سبک تفکر آزادمنشانه در تصمیم گیری می کند و نیز می توانند باورهای فراشناختی خود را بهبود بخشند. چان یوک کنگ و همکارانش^۴ (۲۰۰۷) در کشور سنگاپور پژوهشی انجام داده اند. نتایج پژوهش حاکی از آن است که دانش آموزان شرکت کننده در برنامه درسی فلسفه برای کودکان عملکرد بهتری در مهارت های مربوط به تفکر انتقادی و تفکر خلاق نشان داده اند. آنها همچنین توانایی بیان افکار و احترام به عقاید دیگران را نشان داده اند.

اهمیت و ضرورت موضوع را از این نظر می توان توجه نمود که منظور از آموزش فلسفه برای کودک اصلاً این نیست که مکاتب فلسفی را به کودکان آموزش دهیم بلکه فلسفه دانشی است که ابزار تفکر درست را در اختیار قرار می دهد و تا با آموختن آن نقادانه به مسایل نظر کرد و خلاقانه آن ها را حل نمود. در مدرسه این وظیفه مربی است که دانش آموزان را به چالش بکشد؛ و آنها را از حالت انفعالی و پذیرندگی به داشتن نقشی خلاق و تفکر انتقادی تشویق کند. بنابراین با آموزش فلسفه ورزی از سنین کودکی، ذهن فرزندانمان را فعال و حقیقت جو می کنیم و با آموزش تکنیک های فلسفی به کودکان متناسب با شرایط سنیشان می توان فرزندانمان تربیت کرد که قدرت تشخیص درست و نادرست را داشته باشند و بتوانند با قدرت تحلیل و تشخیصی که کسب کرده اند مسیر درست زندگی شان را کشف کنند و با گفت و گوی عقلانی مسایل را حل کنند. شیوه های سنتی آموزش و پرورش نه تنها به رشد خلاقیت و تفکر انتقادی دانش آموزان کمکی نمی کند بلکه آنان را از حرکت در این مسیر باز می دارد. با آموزش تکنیک های فلسفه ورزی به کودکان می توان نسلی متفکر تربیت کرد تا در آینده بتوانند جامعه ای رشد یافته بسازند. جهت رسیدن به این هدف در گام اول با زمینه سازی مناسب و فراهم آوردن لوازم اندیشه، درحقیقت آزادی، استقلال و فرصت ها را به کودکان و نوجوانان تقدیم می کنیم، چراکه متکی کردن آنان به خود و محدود کردن فرصتها نمی تواند آنها را به انسان هایی با تفکر انتقادی یا اندیشه باز و خلاق تبدیل کند و معلمان باید در حد امکان فضای مناسب و مطمئن در کلاس پدید آورند و از روش های آموزشی فعال و پژوهش محور گروهی در کلاس بهره گیرند تا دانش آموزان را در

1- Kyung He

2- Worley

3- De Masi and Santi

4-Chan Yuk Kong & et al

بهره برداری از نیروی خلاق خویش یاری کنند. بدین خاطر، محقق برآن شده که به بررسی تاثیر آموزش فلسفه ورزی بر خلاقیت و تفکر انتقادی دانش آموزان دختر پایه پنجم ابتدایی شهر آپخش را مورد واکاوی قرار دهد و سؤال اصلی در این پژوهش به این صورت مطرح است که آیا آموزش فلسفه ورزی بر خلاقیت و تفکر انتقادی دانش آموزان دختر پایه پنجم ابتدایی شهر آپخش بود موثر بوده است؟

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر نیمه آزمایشی با طرح پیش آزمون و پس آزمون با گروه کنترل بود. جامعه آماری پژوهش حاضر را تمامی دانش آموزان دختر پایه پنجم ابتدایی شهر آپخش تشکیل دادند. حجم نمونه این پژوهش شامل ۳۰ نفر بود که از طریق نمونه گیری در دسترس بدست آمد. معیار های ورود به پژوهش شامل: ۱- نداشتن اختلالات حاد روانی و شخصیتی (بر اساس تست شخصیت) ۲- انگیزه دانش آموز برای حضور منظم در جلسات بود. همچنین معیار های خروج از پژوهش شامل: ۱- عدم حضور در بیش از دو جلسه متوالی ۲- درخواست عدم همکاری به وسیله فرد ۳- عدم انگیزه برای انجام فعالیت ها بود. در بحث ملاحظات اخلاقی به آزمودنی ها اطمینان داده شد که این سوالات صرفاً جنبه پژوهشی دارد و نیاز به نوشتن نام و نام خانوادگی نیست. از سوی شرکت آزمودنی ها در پژوهش آزادانه و هیچ اجباری در کار نیست. همچنین به آزمودنی ها اطمینان داده شد که هر وقت که تمایل داشتند می توانند جلسات آموزش را ترک نمایند. در ادامه ابزار گردآوری اطلاعات شامل ۲ قسمت می باشد.

۱) پرسشنامه خلاقیت تورنس (۱۹۹۲): این مقیاس توسط تورنس ساخته شده است. این آزمون شامل چهار عامل تشکیل دهنده خلاقیت یعنی سیالی، ابتکار، انعطاف و بسط را مورد سنجش قرار می دهد که به ترتیب شامل ۱۶، ۲۲، ۱۱ و ۱۱ گزینه است. یعنی سوال های ۱ تا ۲۲ عامل سیالی، ۲۳ تا ۳۳ عامل بسط، ۳۴ تا ۴۹ عامل ابتکار و ۵۰ تا ۶۰ عامل انعطاف پذیری را می سنجند. البته هریک از این دسته سوالات در واقع یک خرده آزمون را تشکیل می دهند. هر گزینه سه پاسخ متفاوت الف، ب و ج (کیفی) با ارزش تبدیل به کمیت عددی ۰، ۱ و ۲ را دارند. در هر سوال انتخاب کننده گزینه الف کمترین و انتخاب کننده ج بیشترین میزان خلاقیت را دارد. مجموع نمرات کسب شده در هر خرده آزمون، نمایانگر نمره آزمودنی در آن بخش است و مجموع نمرات آزمودنی در چهار خرده آزمون، نمره کلی خلاقیت فرد را نشان می دهد. تورنس پایایی این پرسشنامه در پژوهش حاضر با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۱ و روایی آن را با کمک تحلیل عاملی ۰/۸۳ گزارش نمود. روایی این پرسشنامه در پژوهش حاضر با استفاده از ضرایب همبستگی هر سوال با نمره کل محاسبه گردید و نشان داد که همه سوالات با نمره کل همبستگی معنی داری دارند.

۲) پرسشنامه تفکر انتقادی فاشیون (۱۹۸۹): پرسشنامه مهارت تفکر انتقادی مشتمل بر ۳۴ سوال و در طیف ۵ درجه ای لیکرت از (کاملاً موافقم ۵ تا کاملاً مخالفم ۱) می باشد و مهارت های تفسیری شامل: طبقه بندی، رمزگشایی جملات، روشننگری معنا، بررسی ایده ها و تحلیل ایده ها؛ مهارت های استنباطی شامل: جستجو برای شواهد، گمانه زنی در مورد جایگزین ها و استخراج نتایج؛ مهارت های ارزشیابی شامل: ارزشیابی ادعاها؛ ارزشیابی بحث ها، بیان نتایج، توجیه رویه ها، و ارائه استدلال، استدلال قیاسی شامل: استدلال منطقی در ریاضیات، استدلال استقرایی شامل: نتیجه گیری از بحث به دنبال رویارویی با حقایق مربوط به پیش فرض ها، را اندازه می گیرد. پایایی پرسشنامه تفکر انتقادی توسط فاشیون (۱۹۸۹) به کمک ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۴ و در پژوهش حاضر ۰/۸۰ گزارش شد. روایی پرسشنامه به کمک تحلیل عاملی ۰/۸۸ گزارش

نمود. روایی این پرسشنامه در پژوهش حاضر با استفاده از ضرایب همبستگی هر سوال با نمره کل محاسبه گردید و نشان داد که همه سوالات با نمره کل همبستگی معنی داری دارند.

۳) پروتکل آموزش فلسفه ورزی: در این پژوهش آموزش فلسفه ورزی با استفاده از محتوای پروتکل حمیدی و همکاران (۱۳۹۹) طی ۸ جلسه به دانش آموزان آموزش داده شد (حمیدی و همکاران، ۱۳۹۹). از جمله محتویات این پروتکل آموزشی در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱ خلاصه محتوای جلسات آموزش فلسفه ورزی

جلسات	داستان	شرح جلسات
جلسه اول	داستان موش و قورباغه برگرفته از مثنوی معنوی	- اجرای پس آزمون داستان در مورد موش تنهایی است که در کنار آبیگری زندگی میکند، روزی قورباغه را می بیند و با او دوست می شود. موضوع بحث این داستان مفهوم «دوستی» است. چرا ما با کسی دوست می شویم؟ اصلا دوستی موش و قورباغه درست بود؟ با چه کسی باید دوست شد؟ معیار دوستی چیست؟ دوستی یعنی چه؟ دوستی با آشنایی چه تفاوتی دارد؟ آیا دوستی می تواند یک طرفه باشد؟ آیا تعداد دوست ها مهم است؟ در دوستی چه چیزهایی مهم است؟ آیا دوست ما باید دقیقا مثل ما باشد؟ آیا می شود با کسی که تفاوت داریم دوست شویم؟ در چه صورت می شود دوستی را بهم زد؟
جلسه دوم	این داستان از داستان های مذهبی اسلامی است که که دانش آموزان پس از خواندن باید برای آن اسمی انتخاب کنند.	در مورد مامون حاکم بغداد است. مامون که امام رضا (ع) را به شهادت رسانده اند، در دل مردم ترس و دلهره می اندازند. مفهوم مورد نظر این داستان «شجاعت» است. تبادل نظر و گفتگو را می توان به سمت پاسخ به این گونه پرسش ها سوق داد: شجاعت چه معنایی دارد؟ معیار شجاعت چیست؟ مفاهیم متضاد با شجاعت کدامند؟ آیا پرورشی کردن و بی ادبی کردن کردن، لازمه شجاعت داشتن است؟ فایده های شجاعت داشتن چیست؟ آیا شجاعت پیامدی هم به دنبال دارد؟ چند نمونه از افراد شجاع شجاع و معروف را مثال بزنید.
جلسه سوم	گلدان های خالی	داستان روایتی است از پسری در سزمین چین بنام پینک، مفهوم مستتر در این داستان «صداقت» است. گفتگو را می توان بر محورهای این داستان دایر کرد: آیا صداقت، شجاعت نیاز دارد؟ آیا بیان هر حرف راستی لازم است؟ زمانی که گفتن حرف راست باعث ایجاد فتنه ای می شود چه باید کرد؟ مفاهیم متضاد با صداقت کدامند؟ چرا بعضی ها واقعیت را نمی گویند؟ میان «دروغ گفتن» و «نگفتن» حقیقت تفاوتی هست؟ فایده های صداقت چیست؟ اگر راستگویی از محبوبیت ما کم کند باید چکار کنیم؟
جلسه چهارم	بودا و قو، داستان بودایی	داستان در مورد تولد بوداست. مفهوم کلیدی داستان « حقوق حیوانات » است. مباحث مورد کندوکاو در این داستان می تواند این گونه باشد: قاضی چه تصمیمی گرفت؟ آیا تصمیم قاضی درست بود؟ فکر می کنید بودا در مورد قو چه چیزی به قاضی گفت؟ راه صحیح رفتار با حیوانات چیست؟ آیا انسان حق دارد حیوانات را شکار کند یا بکشد؟ درباره حیوانات اهلی، دست آموز و گونه های در حال انقراض صحبت کنند و نام ببرند؟
جلسه پنجم	خرگوش های ترسو، قصه عامیانه هندی	داستان روایت یک خرگوش بسیار ترسو است که تفکرات عجیبی دارد. موضوع و هسته اصلی این داستان «دانش» است. می توان با کندوکاو به سوالات از این قبیل رسید به آن ها پاسخ داد: پرسش کلیدی «دانستن» و «قبول کردن» یعنی چه؟ چه چیزهایی را به طور قطع می دانید؟ می توانید مثال هایی بزنید؟ «دانش» یعنی چه؟ آیا اگر چیزی را بدانید، معنی اش این است که آن چیز باید درست باشد؟ آیا اگر دیگران بگویند چیزی را می دانند، معنایش این است که آن چیز باید درست باشد؟ آیا هر چیزی را می بینید قبول می کنید؟ چرا؟ هر چیزی را به شما بگویند

قبول می کنید؟ چرا؟		
داستان درباره قحط سالی در افریقا است. مفهوم اصلی داستان در مورد «حافظه» بود. می توان در مورد مسائلی چون سوالات زیر به کندوکاو پرداخت. لاکپشت چه راه حلی برای حفظ نام درخت پیدا کرد؟ حافظه چیست؟ آیا حافظه خوبی دارید؟ چرا چنین فکر می کنید؟ آیا به خاطر آوردن چیزها مهم است؟ چرا؟ حافظه در کجا قرار دارد و چگونه کار می کند؟ چه چیزهایی را آسانتر به خاطر می آورید؟ چرا؟	حافظه، قصه ای عامیانه از افریقا	جلسه ششم
قصه درباره پسری است که همیشه در حال پرسیدن سوالات تمام نشدنی اش از پدر و مادر خود است. مفهوم محوری داستان درباره «پرسش و پاسخ» است. با سوالاتی این گونه می توان بحث را آغاز کرد، سوال و جواب چیست؟ سوال چیست و معملا با چه واژه هایی آغاز می شوند؟ سوال کردن چگونه به شما کمک می کند؟ آیا شما هم سوال می کنید؟ معمولا چه سوال هایی می کنید؟ بین یک پاسخ درست و یک پاسخ غلط چه تفاوت هایی وجود دارد؟ آیا همه جواب ها درست هستند یا غلط؟	پسری که همیشه سوال می کرد، قصه ای عامیانه از اروپا	جلسه هفتم
داستان در مورد پیرمرد روستایی فقیری است که خانوادگی قایق ران بوده اند. معنا و مفهوم داستان در مورد «خرد» و «یادگیری» است؟ باید بوسیله گفتگو با بچه ها کشف شود. میتوان با بحث و گفتگو به سوالاتی این گونه پی برد، ارزش یادگیری چیست؟ چرا بچه ها مدرسه می روند؟ آموزش چیست؟ آیا آموزش فقط در مدرسه انجام می شود؟ بیشتر در کجا یاد می گیرید؟ خانه یا مدرسه؟ چرا این طور فکر می کنید؟ آیا باید پیر باشید تا عاقل باشید؟ چرا؟ آیا باید خیلی بدانید تا عاقل باشید؟ چه باید بدانید تا عاقل شوید؟ موضوعاتی را که در مدرسه یاد می گیرند فهرست کنند و آن ها را به ترتیب اهمیت قرار دهند، موضوعات مورد علاقه خود را فهرست کنید، این فهرست ها را با هم مقایسه کنید و با هم بحث کنید. - اجرای پس آزمون	استاد و ناخدا فری، داستان عامیانه هندی	جلسه هشتم

یافته ها

با توجه به اطلاعات مندرج در جدول ۲ به بحث و بررسی پیرامون نرمال بودن داده ها و در ادامه در جداول ۳ تا ۷ به تحلیل فرضیه های پژوهش پرداخته شد.

جدول ۲ نتایج آزمون کولموگروف- اسمیرنوف برای فرض توزیع نرمال

متغیرها	مراحل	آماره	سطح معناداری
خلاقیت	گروه آزمایش	۰/۲۰۸	۰/۰۸۱
	گروه گواه	۰/۱۵۵	۰/۲
تفکر انتقادی	گروه آزمایش	۰/۲۱۵	۰/۰۶
	گروه گواه	۰/۱۸۵	۰/۱۷۸

نتایج آزمون کولموگروف- اسمیرنوف در جدول ۲ نشان می دهد که سطح معناداری برای متغیرهای این پژوهش بیشتر از ۰/۰۵ است، بنابراین آماره کولموگروف- اسمیرنوف در خصوص متغیرها در سطح ۰/۰۵ خطا معنی دار نبوده و بر این اساس توزیع متغیرها نرمال می باشد.

جدول ۳ شاخص های تعدیل شده مربوط به مولفه های خلاقیت به تفکیک گروه گواه و گواه در مرحله پس آزمون

گروه گواه			گروه آزمایش			متغیرها
خطای استاندارد	میانگین	تعداد	خطای استاندارد	میانگین	تعداد	
۰/۳۴۴	۲۵/۶۳	۲۰	۰/۳۴۴	۲۷/۰۶	۱۵	سیالی
۰/۵۹۲	۱۲/۸۳	۲۰	۰/۵۹۲	۱۵/۶۶	۱۵	بسط
۰/۳۵۶	۲۰/۹۲	۲۰	۰/۳۵۶	۲۳/۷۷	۱۵	ابتکار
۰/۴۷۳	۱۲/۷۴	۲۰	۰/۴۷۳	۱۵/۷۵	۱۵	انعطاف پذیری

نتایج نشان داد که میانگین نمره تعدیل شده هر یک از مؤلفه های خلاقیت یعنی سیالی، بسط، ابتکار و انعطاف پذیری در آزمودنی های گروه آزمایش در مرحله پس آزمون بیشتر از گروه گواه می باشد.

جدول ۴ خلاصه نتایج تحلیل کوواریانس چند متغیری روی نمره های پس آزمون مولفه های خلاقیت

اندازه اثر	سطح معنی داری	درجه آزادی خطا	درجه آزادی فرضیه	مقدار F	ارزش	آزمون	اثر
۰/۵۳۶	۰/۰۰۰۱	۳۱	۴	۸/۹۴	۰/۵۳۶	پیلایی - بارتلت	گروه
۰/۵۳۶	۰/۰۰۰۱	۳۱	۴	۸/۹۴	۰/۴۶۴	لامبدای ویلکز	
۰/۵۳۶	۰/۰۰۰۱	۳۱	۴	۸/۹۴	۱/۱۵	اثر هتلینگ	
۰/۵۳۶	۰/۰۰۰۱	۳۱	۴	۸/۹۴	۱/۱۵	بزرگترین ریشه خطا	

نتایج نشان داد که بین گروه های آزمایش و گواه از لحاظ حداقل یکی از مولفه های خلاقیت یعنی سیالی، بسط، ابتکار و انعطاف پذیری تفاوت معنی داری در سطح ($P < ۰/۰۰۰۱$) وجود دارد به عبارت دیگر می توان گفت که آموزش فلسفه ورزشی موجب ارتقاء هر یک از مولفه های خلاقیت یعنی سیالی، بسط، ابتکار و انعطاف پذیری در آزمودنی های گروه آزمایش در مقایسه با گروه گواه می شود.

جدول ۵ نتایج تحلیل کوواریانس یکراهه در متن مانکوا روی نمره های پس آزمون با گواه نمره پیش آزمون مولفه های خلاقیت

منبع	شاخص ها / متغیرها	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	مقدار F	سطح معنی داری	مجذور اتا
گروه	سیالی	۸/۷۵	۱	۸/۷۵	۶/۱۸	۰/۰۱۸	۰/۱۵۴
	بسط	۳۴/۱۶	۱	۳۴/۱۶	۸/۱۴	۰/۰۰۷	۰/۱۹۳
	ابتکار	۳۴/۶۵	۱	۳۴/۶۵	۲۲/۹	۰/۰۰۰۱	۰/۴۰۳
	انعطاف پذیری	۳۸/۵۲	۱	۳۸/۵۲	۱۴/۱۴	۰/۰۰۱	۰/۲۹۸

نتایج نتایج تحلیل کوواریانس های یکراهه در متن مانکوا مندرج نتایج جدول ۴ نشان داد که از نظر سیالی ($F=۶/۱۸$) و بسط ($p=۰/۰۱۸$)، $F=۸/۱۴$ و $p=۰/۰۰۷$ ، $F=۳۴/۱۶$ و $p=۰/۰۰۰۱$ ، $F=۲۲/۹$ و $p=۰/۰۰۰۱$ ، $F=۳۴/۶۵$ و $p=۰/۰۰۰۱$ ، $F=۳۸/۵۲$ و $p=۰/۰۰۱$ و انعطاف پذیری ($F=۱۴/۱۴$) و $p=۰/۰۰۰۱$ بین گروه

آزمایش و گواه تفاوت معنی داری وجود دارد. به عبارت دیگر آموزش فلسفه ورزی موجب ارتقاء هریک از مؤلفه های خلاقیت یعنی سیالی، بسط، ابتکار و انعطاف پذیری در آزمودنی های گروه آزمایش در مقایسه با گروه گواه می شود. برای درک بهتر این تفاوت، میانگین نمره تعدیل شده هریک از مؤلفه های خلاقیت یعنی سیالی، بسط، ابتکار و انعطاف پذیری در مرحله پس آزمون بین گروه آزمایش و گواه با یکدیگر مقایسه می کنیم. با توجه به نتایج مندرج در جدول ۳، میانگین نمره میانگین نمره تعدیل شده هر یک از مؤلفه های خلاقیت یعنی سیالی، بسط، ابتکار و انعطاف پذیری در آزمودنی های گروه آزمایش در مرحله پس آزمون بطور معناداری بیشتر از گروه گواه می باشد که نشان از تاثیر مثبت آموزش فلسفه ورزی بر هریک از مؤلفه های خلاقیت یعنی سیالی، بسط، ابتکار و انعطاف پذیری در آزمودنی های گروه آزمایش در مقایسه با گروه گواه دارد.

جدول ۶ شاخص های تعدیل شده مربوط به متغیر تفکر انتقادی در آزمودنی های گروه آزمایش و گواه در مرحله پس آزمون

گروه گواه		گروه آزمایش		متغیرها
خطای استاندارد	میانگین	خطای استاندارد	میانگین	
۰/۲۸۹	۵/۵۵	۰/۲۸۹	۸/۰۴	تفکر انتقادی

نتایج نشان داد که میانگین نمره تعدیل شده متغیر مهارت های تفکر انتقادی در آزمودنی های گروه آزمایش در مرحله پس آزمون بیشتر از آزمودنی های گروه کنترل است. برای بررسی اختلاف مشاهده شده، تحلیل کوواریانس یک متغیری روی نمره های پس آزمون مهارت های تفکر انتقادی با گواه نمره پیش آزمون صورت گرفت.

جدول ۷ نتایج تحلیل کوواریانس یکطرفه اثر آموزش فلسفه ورزی بر تفکر انتقادی

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	مقدار F	سطح معنی داری	مجذور اتا
پیش آزمون	۰/۰۸۳	۱	۰/۰۸۳	۰/۰۵	۰/۸۲۵	۰/۰۰۱
گروه	۶۱/۹۲	۱	۶۱/۹۲	۳۷/۰۶	۰/۰۰۰۱	۰/۵
خطا	۶۱/۸۱	۳۷	۱/۶۷	-	-	-
کل	۱۹۷۴	۴۰	-	-	-	-

نتایج تحلیل کوواریانس یکطرفه نتایج نشان داد که پس از کنترل اثر پیش آزمون بر مهارت های تفکر انتقادی آزمودنی ها به روش تحلیل کوواریانس، F محاسبه شده برای گروه های آزمایش و گواه برابر با ۳۷/۰۶ در سطح ($P < /0.001$) معنادار است. بنابراین، می توان گفت که آموزش فلسفه ورزی موجب ارتقای تفکر انتقادی آزمودنی های گروه آزمایش در مقایسه با گروه گواه شده است که نشان از تاثیر مثبت آموزش فلسفه ورزی بر تفکر انتقادی در آزمودنی های گروه آزمایش نسبت به گروه گواه دارد. با توجه به مقدار مجذور اتا می توان گفت که میزان تاثیر آموزش فلسفه ورزی بر تفکر انتقادی برابر با ۰/۵ است به این معنا که آموزش فلسفه ورزی ۵۰ درصد از تغییرات تفکر انتقادی دانش آموزان را توضیح می دهد.

بحث و نتیجه گیری

مطالعه حاضر به دنبال تاثیر آموزش فلسفه ورزشی بر خلاقیت و تفکر انتقادی دانش آموزان دختر پایه پنجم ابتدایی شهر آپخش بود. نتایج تاثیرپذیری خلاقیت از آموزش فلسفه ورزشی نشان می دهد که میانگین نمره تعدیل شده هر یک از مؤلفه های خلاقیت یعنی سیالی، بسط، ابتکار و انعطاف پذیری در آزمودنی های گروه آزمایش در مرحله پس آزمون بطور معناداری بیشتر از گروه گواه می باشد که نشان از تاثیر مثبت آموزش فلسفه ورزشی بر هر یک از مؤلفه های خلاقیت یعنی سیالی، بسط، ابتکار و انعطاف پذیری در آزمودنی های گروه آزمایش در مقایسه با گروه گواه دارد. همچنین نتایج تاثیرپذیری تفکر انتقادی از آموزش فلسفه ورزشی نشان می دهد که آموزش فلسفه ورزشی موجب ارتقای تفکر انتقادی آزمودنی های گروه آزمایش در مقایسه با گروه گواه شده است که نشان از تاثیر مثبت آموزش فلسفه ورزشی بر تفکر انتقادی در آزمودنی های گروه آزمایش نسبت به گروه گواه دارد.

یافته های پژوهش حاضر همسو با یافته های مطالعات کنعانی هرندی و همکاران (۱۴۰۰)، مهدی زاده (۱۳۹۷)، رستمی و همکاران (۱۳۹۵)، کیم کیونگ هی (۲۰۲۰) و ورلی (۲۰۱۶) به دست آمده است. بررسی و تبیین فرضیه فوق نشان می دهد که خلاقیت قابل آموزش است و با شیوه ها و محتوای مناسب می توان خلاقیت را در دانش آموزان پرورش داد که یکی از این شیوه ها، آموزش به صورت فلسفی است که موجب پرورش استعدادها و کمک به تقویت خلاقیت که جزو اهداف رسمی و سیاست های تعریف شده مراکز و سازمان هاست، می شود و همچنین باید برنامه ریزی ها به گونه ای باشد که به فراگیران مجال تفکر داده شود و آنان را به اندیشیدن و تفکر ترغیب نماید و در تنظیم محتوا و مواد درسی و تدریس باید از شیوه های فلسفی استفاده شود. که متکی بر مشارکت فعال فراگیران در درس و بحث باشد و به آنان فرصت کافی جهت ارائه یافته های خود، راه حل های مختلف برای حل مسائل و شیوه های ابتکاری داده شود. خلاقیت، توانایی ایجاد چیزهای جدید است و تفکر خلاق مهارتی است که شخص از تلفیق مهارت های حل مسائل و تصمیم گیری از افکار یا روابط نو برخوردار می شود و قدرت کشف و انتخاب راه حل های جدید را پیدا می کند. بعضی افراد بطور طبیعی و ذاتی خلاق تر از دیگران هستند، اما تفکر خلاق با تمرین و تکرار می تواند قوی و قوی تر شود. بنابراین اگر آموزش و پرورش، معلمان و والدین خواهان داشتن فرزندان خلاق و مبتکر هستند، لازم هست اصول ابتکار، خلاقیت و فن های آموزش فلسفه در متن و محتوایی کلیه دروس و روش های تدریس معلم به صورت منسجم و هدف دار گنجانده شود؛ همچنین این اصول در سنین پایین به دانش آموزان آموزش داده شود تا خلاقیت در آنان نهادینه شود. همچنین بر مبنای نتیجه دیگر پژوهش رابطه مثبت و معناداری بین فلسفه ورزشی و تفکر انتقادی دانش آموزان وجود دارد به این معنا که هر چقدر آموزش تفکر فلسفی در دانش آموزان بیشتر باشد، تفکر انتقادی در آنها بهتر می شود. نتایج پژوهش حاضر در این زمینه با یافته های پژوهش فلاح مهنه و همکاران (۱۳۹۷)، پوربنه خلخال (۱۳۹۲)، دی ماسی و سانتی (۲۰۱۶)، چان یوک کنگ و همکارانش (۲۰۰۷) همسو می باشد. بررسی و تبیین این فرضیه نشان داد که درگیر شدن دانش آموزان با آموزش های فلسفی و تفکر برانگیز باعث می شود تا بجای حافظه پروری، قدرت تفکر و تعمق آنها پرورش یابد و با نقد و تحلیل دانش و اطلاعات کسب شده از محیط و کتب آموزشی، سازمان ذهنی خود را سامان بخشیده و هر نظر و عقیده ای را به راحتی نپذیرند، قدرت نقد پیدا کنند و افکارشان منطبق بر واقعیات و اصول علمی سازمان یابد، آموزش به روش فلسفی به دانش آموزان می آموزد که عقاید خود و دیگران را به چالش کشیده و به راحتی اسیر افکار باورهای خرافه گونه نشود، افکارش را بازبینی و کنترل کند، نگرانی های بی جا در مورد افکارش نداشته باشد و قادر شود افکار منفی و مزاحم را از خویش دور کند و نهایتاً مسئول افکار و باورهای خود را باشد. بنابراین چنانچه ذهن کودک را درگیر مباحث فلسفی کنیم، می توانیم نحوه ی تفکر او را رشد دهیم.

با توجه به نتایج به دست آمده از این پژوهش و نیز تأثیرات مثبت آموزش فلسفه ورزی برای کودکان و نوجوانان بر خلاقیت و تفکر انتقادی دانش آموزان به نظر می رسد این برنامه می تواند در اصلاح ساختار نظام آموزشی که هدف آن پرورش افراد خلاق و دارای تفکر نقاد است، تأثیر مثبت داشته باشد. از این رو هیچگاه معلم به تنهایی نمی تواند به این اهداف دست یابد اولیای هم باید به این مهم توجه کنند و با استفاده از نتایج تحقیقات مهمی که در این زمینه انجام شده، رشد این مهارت ها در دانش آموزان را تسهیل کنند. به عبارتی مدرسه بهتر است تبدیل به یک حلقه کاندوکاو شود تا دانش آموزان تفکر خلاقانه و تفکر انتقادی را در آن بیاموزند و در کلاس این مهارت ها را در زمان کافی تمرین کنند و آماده ایفای نقش در جامعه بزرگتر باشند. از این رو پیشنهاد می شود به منظور آموزش و اصلاح فرآیند تفکر در دانش آموزان، تغییر کلی در روش کار معلم و انتظارات نظام آموزشی از دانش آموزان صورت گیرد و در برنامه درسی دانش آموزان مقطع ابتدایی درس و یا فرصتی خاص برای فلسفیدن، خلاقیت و تفکر انتقادی در نظر گرفته شود. همچنین برای اجرای این طرح ابتدا تربیت مربی ورزیده و کارآمد در جهت پیش برد اهداف آموزش فلسفه به کودک باید در اولویت قرار گیرد. زیر مربی به عنوان اولین مجری پایه بحث در کلاس و هدایتگر این طرح نقش کلیدی را ایفا می کند. در ادامه پیشنهاد می شود که اطلاع رسانی و آموزش به خانواده، اینکه باید به این نگرش برسند که در قبال فرزند خلاق و نقاد، چه موضعی داشته و چطور بتواند فرزندش را در رشد فکری همراهی کند.

References

- Chan Yoke, K., & Khatijah, B., & Mohamad, I. (2007), Philosophy for Children. Proceeding of the Redesigning Pedagogy: Culture, Knowledge and Understanding conference, Singapore
- Chen, C. H., & Chiu, C. H. (2016). Employing intergroup competition in multitouch design-based learning to foster student engagement, learning achievement, and creativity. *Computers & Education*, 103, 99-113.
- Doaei, Habib Elah., (2018), Human resource management with a practical approach, Tehran: Bayan Hedayat Noor publishing house. [In Persian].
- Fisher, Robert., (2019). Teaching thinking to children, translated by Masoud Safai Moghadam and Afshana Najarian, Ahvaz: Resesh Publishing House. [In Persian].
- Fallah Mahneh, Tourj, Yamini, Mohammad, Mahdian, Hossein., (2017), The effect of the content approach of philosophy education for children on the metacognitive beliefs and critical thinking of primary school students. *Research in educational systems*, 42 (12), 157-172. [In Persian].
- Gholami, Negin., (2022), Ways to cultivate creative thinking in primary school students, the first national conference of applied studies in educational processes, Bandar Abbas. [In Persian].
- Guval, Ehsan., (2018), Critical Thinking, Science Production Congress, Tehran. [In Persian].
- González- González, I., & Jiménez-Zarco, A. I. (2015). Using learning methodologies and resources in the development of critical thinking competency: an exploratory study in a virtual learning environment. *Computers in human behavior*, 51, 1359-1366.

- Hosseini, Syed Ahmad., Begum Hosseini, Ansieh., (2014), Investigating the effect of teaching philosophy based on native content on the questioning spirit of fifth grade female students in Neishabur city, National Conference on Elementary Education. [In Persian].
- Houshmandi, Fatemeh., Houshmandi, Babak., Shamshiri, Ab Roshan, Hassan., (2019), The effect of the philosophy education program for children on questioning skills in science lessons (case study: first grade students of elementary school), Educational and Educational Studies Quarterly , period 9, number 1. [In Persian].
- Hamidzadeh, Hajer., Yari Qoli, Behbod., Nikokar, Zahra., (2022), Teaching Philosophy to Children, 9th National Conference on Sustainable Development in Educational Sciences and Psychology, Social and Cultural Studies, Tehran. [In Persian].
- Irannejad, Parisa., Talebi, Samira., (2016), Comparison of descriptive evaluation in terms of creative and critical thinking of sixth grade elementary students in public and non-profit schools, International Congress on Improving Management and Educational System of Iran, Tehran. [In Persian].
- Jahangiri, Shoaib., (2014), Examining the role and relationship between the philosophical mindset of elementary school principals in Konarak city and organizational change among teachers, Master's thesis of Sistan and Baluchistan University. [In Persian].
- Kiwani, Mahsa., Jafari, Asghar., (2014), Investigating the effect of teaching metacognitive strategies on increasing creativity and improving students' academic performance, Education and Evaluation Quarterly, Volume 8, Number 30, pp. 99-116. [In Persian].
- Kamali Mutlaq, Tahira., Noshadi, Nasser., (2016), the effect of teaching philosophy for children on the level of questioning of elementary school students, Tizfar and Mozada, No. 1. [In Persian].
- Kwiatkowska, M. M., Rogoza, R., & Poole, K. L. (2019). Exploring shy minds: Relations between shyness and creativity. *Personality and Individual Differences*, 142, 249-254.
- Kyung Hee, K (2020). Demystifying Creativity: What Creativity Isn't and Is?, *Journal of Roeper Review*, 41(2), 119-128.
- Kanaani Harandi, Setare, Noorian, Mohammad, Nowrozi, Dayosh, Abai Kopay, Mahmoud., (2022), The effect of the philosophy curriculum for children on the development of students' creativity. *Thinking and children*. 12(1), 203-230. [In Persian].
- Liu, N. Y., Hsu, W. Y., Hung, C. A., Wu, P. L., & Pai, H. C. (2019). The effect of gender role orientation on student nurses' caring behaviour and critical thinking. *International journal of nursing studies*, 89, 18-23.
- Lipman, M. (2003). *Moral Education*, Cambridge: Cambridge University.
- Mehdizadeh, Amirhossein., Mehdizadeh, Ali., Araqieh Alireza., Heydarieh, Hossein., (2017), The effect of teaching philosophy for children on the development of creative thinking of male students of the fifth grade of primary education in the first district of Baharestan, *Ebtekar and Creativity in Humanities*, No. 31. [In Persian].
- Masi, D., & Santi, M. (2016). Learning democratic thinking: a curriculum to philosophy for children as citizens. *Journal of Curriculum Studies*, 48(1), 136-150
- Mitias, Laram (2014). 'P4C: Philosophy Process, Perspective, and Pluralism for Children', *Thinking: The Journal of Philosophy for Children*, Vol. 17, No. 1 and 2.
- Naqibzadeh, Abdul Hossein, (2014), *A Look at the Philosophy of Education*, Tehran: Tahori Publishing. [In Persian].

- Pieterse, T., Lawrence, H., & Friedrich-NeL, H. (2016). Critical thinking ability of 3rd year radiography students. *Health SA Gesondheid*, 21, 381-390.
- Rostami, Kaveh., Fayaz, Irandokht., Ghasemi, Omid., (2015), The effect of Philip Kam's intellectual stories on the creativity of children in the preparatory period of Tehran. *Educational Psychology Quarterly*. 12(41), 1-13. [In Persian].
- Rezaian, Ali., (2018), *Fundamentals of Organization and Management*, Tehran: Publication of Organization for the Study and Compilation of University Humanities Books. [In Persian].
- Safai, Nusrat., Zarei, Iqbal., Samavi, Abdul Wahab., (2022), design and validation of a curriculum model based on creative thinking skills for primary school students, *Educational Technology Quarterly*, Volume 15, Number 3. [In Persian].
- Salmon, A. K., & Barrera, M. X. (2021). Intentional questioning to promote thinking and learning. *Thinking Skills and Creativity*, 40, 100822.
- Soh, Kaycheng. (2017). Fostering student creativity through teacher behaviors, *Thinking Skills and Creativity*. Vol 23, P. 58-66.
- Saggar, M., Xie, H., Beaty, R. E., Stankov, A. D., Schreier, M., & Reiss, A. L. (2019). Creativity slumps and bumps: Examining the neurobehavioral basis of creativity development during middle childhood. *NeuroImage*, 196, 94-101.
- Sadeghi, Ashraf., (2014), Investigating the effect of exploratory model on tendency towards critical thinking, attitude towards experimental science course and academic achievement of female students of the first year of high school in Arak city in the academic year 2014-2015, Master's thesis of Islamic Azad University, Arak Branch. [In Persian].
- Torrance, E. P. (1998). 'An Interview with E. Paul Torrance about Creativity', *Educational Psychology Review*, Vol. 10.
- Wahat, A., & Zaremohzzabieh, Z. (2016). Deepening critical thinking skills through civic engagement in Malaysian higher education. *Thinking, Skills and Creativity*, 22, 121-128.
- Worley, P (2016). Philosophy and children. *The Philosophers' Magazine*, 72; 119-120.

The effect of philosophizing education on creativity and critical thinking of female students the fifth grade of the city of Abpakhsh

*Salimeh Rava¹, Reza Farashbandi², Reza Gholamian³

Type of article: Research

Date Received: 2022-02-7

Date Accepted: 2022-10-15

Abstract

The aim of the present study was to investigate the effect of philosophizing education on creativity and critical thinking of fifth grade female students in Abpakhsh city. The present research method was semi-experimental with a pre-test and post-test design with a control group. The statistical population of the present study was made up of all female students of the fifth grade of Abpakhsh city. The sample size of this research included 30 people, which was obtained through available sampling. The tools of data collection in this research were Torrance's (1998) creativity and Fashion's (1989) critical thinking questionnaires. The findings showed that the average adjusted score of each of the components of creativity i.e. fluidity, development, initiative and flexibility in the subjects of the experimental group in the post-test stage is significantly higher than that of the control group, which shows the positive effect of philosophizing education on Each of the components of creativity, i.e. fluidity, expansion, initiative and flexibility in the subjects of the experimental group compared to the control group. Philosophizing training has improved the critical thinking of experimental group subjects compared to the control group, which shows the positive effect of philosophizing training on critical thinking in experimental group subjects compared to the control group. The general conclusion of the research showed that by strengthening the education of philosophizing among the students, it is possible to improve their creativity and critical thinking in schools.

Keywords: Teaching philosophy, creativity, critical thinking.

1. MA of Department of Educational Administration, Boushehr Branch, Islamic Azad University, Boushehr, Iran (Correspondence) salimeh.rava@yahoo.com

2. PhD in Philosophy of Education, Islamic Azad University, Isfahan (Khorasgan) Branch, Isfahan, Iran

3. PhD in Curriculum Planning, Management and Planning Organization of Bushehr Province